

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ ТА СТАТУС СУДДІВ»

Доповідач: Єршоміна М.О., студентка гр. Ю-84, СумДУ

Науковий керівник: Горева Є.Ю., викладач кафедри права

7 липня 2010 року Верховна Рада України ухвалила в другому читанні й в цілому проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Прийнятий Закон покликаний започаткувати новий етап судової-правової реформи в Україні, стати першим кроком на шляху удосконалення правової і судової систем в нашій державі. Вперше новий Закон об'єднав у собі майже всі норми, які стосувалися правового регулювання діяльності суду і суддів в Україні, таким чином здійснивши уніфікацію права, яке визначає їх статус і роль у державі. Уніфікація, якщо вона робиться послідовно і якісно, це завжди позитивний крок, бо кількість законів у державі прямо пропорційна ефективності їх дії в правовому й соціальному полі. Однак негативним аспектом в цьому плані, хоча й частково виправданим, є інші норми, що містяться в Прикінцевих положеннях ухваленого Закону. Ними вносяться суттєві зміни в цілу низку ключових нормативно-правових актів, і передусім, в процесуальне законодавство.

Стаття 13 закону передбачає обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів. З одного боку, це може в подальшому створити низку проблем при процесуальному застосуванні судами відповідних законів, оскільки єдність загальних принципів судочинства, передбачена Конституцією, вимагає і необхідності вироблення однакових (загальних) принципів застосування рішень судів при прийнятті рішень іншими судами. Разом з тим, закріплення преюдиційності судових рішень на законодавчому рівні може стати першим кроком до визнання судового прецеденту в якості офіційного джерела права в Україні, про що вже давно йдеться, однак допоки конкретних рішень на користь цього законодавцем не прийнято [1, с.81].

Статтею 15 закону запроваджується єдина автоматизована система документообігу в судах. Це означає, що як при одноособовому, так і при колегіальному розгляді справ у судах, суддя-доповідач для розгляду конкретної справи визначатиметься автоматизованою системою документообігу за принципом вірогідності розподілу справ під час реєстрації в суді позовних заяв, клопотань та скарг. Це одна з найбільш позитивних новел, передбачених новим законом, адже вона спрямована на мінімізацію адміністративного чи будь-якого іншого впливу на суд при розгляді й вирішенні ним тих чи інших справ, і, відтак, значно звужує можливе поле для корупції в системі правосуддя.

Водночас закон погіршив доступ людей до правосуддя та заклав низку загроз незалежності суддів. Так, Законом «Про судоустрій і статус суддів» одночасно внесено зміни до всіх процесуальних кодексів, частина з яких викликала негативні наслідки. Начебто з метою подолання судової тяганини було скорочено процесуальні строки. За новим законом, строки розгляду справ у кожній інстанції не можуть перевищувати місяця-двох, а в деяких категоріях справ – 20, 15 чи навіть 5 днів. При значному навантаженні на суддів необхідність дотримання цих строків призвела до численних порушень процесуальних прав сторін і поверхового вирішення справ [2, с. 6]. Крім того, в низці категорій справ особу взагалі позбавили права на оскарження судового рішення. Так, зокрема, розгляд пенсійних і соціальних спорів завершується на рівні апеляційних судів – право на касацію в цих справах відсутнє, що неминуче призводить до неоднакового застосування пенсійного законодавства в різних регіонах і неможливості касаційної інстанції вплинути на таку ситуацію.

Щодо системи спеціальної (після здобуття вищої юридичної освіти) підготовки майбутніх суддів, то законом передбачено два етапи її проходження: спочатку у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації, потім – у Національній школі суддів (раніше – Академія суддів). Однак спеціальну підготовку суддів відповідно до європейських стандартів не можуть здійснювати заклади освіти, залежні від міністерства освіти, зокрема в питанні акредитації. Цим повинна займатися автономна установа під контролем суддів Консультативної ради європейських суддів. Таким чином, підготовку суддів мала би здійснювати лише Національна школа суддів, яка діє в системі судової влади, а не два заклади Міносвіти, які дають звичайну юридичну освіту [2, с. 4].

Позитивним є намагання закріпити в статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» кодекс етики судді законодавчо, проте дана норма навряд чи виправдає себе на практиці без фіксації на тому ж рівні (законодавчому) принципів, загальних засад та обов'язкових вимог щодо етичних норм та правил поведінки судді [3, с. 4].

За законом України «Про Вищу раду юстиції» деякі підстави для звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням присяги є ширшими, ніж підстави для дисциплінарної відповідальності, сформульовані в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Тобто за деякі більш серйозні

проступки передбачено догану, а за дрібніші – звільнення, а за деякі порушення може бути застосовано обидва ці наслідки.

Фактично нові механізми створили можливість утримувати кожного суддю під постійною загрозою дисциплінарної відповідальності та звільнення (наприклад через порушення строків розгляду справ).

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено створення Вищого спеціалізованого суду в цивільних та кримінальних справах і позбавлення Верховного Суду функцій касаційної інстанції у цих справах [4,с. 12].

Ідея створення окремої інстанції для касаційного розгляду цивільних та кримінальних справ викликала чимало дискусій. Але вона заслуговує на увагу. Сьогодні Верховний Суд не справляється з навантаженням у цих справах, а тому не має можливості приділити увагу своїй основній функції - забезпечення однакового застосування законів судами загальної юрисдикції. Мало того, він уповноважений розглядати скарги на свої ж рішення за винятковими обставинами.

Проте закладені законом процесуальні механізми фактично позбавляють Верховний Суд можливостей впливати на практику судів загальної юрисдикції.

По-перше, він втратив повноваження давати судам роз'яснення щодо застосування законодавства, хоча вищі суди такі повноваження зберегли.

По-друге, він може переглядати рішення вищих судів у разі різного застосування лише норм матеріального, а не процесуального права. Навіть більше - лише тоді, коли заяву про перегляд допустить до розгляду відповідний вищий суд, рішення якого оскаржується.

По-третє, у разі задоволення заяви, максимум що може зробити Верховний Суд - це скасувати рішення і направити справу на новий розгляд, але не ухвалити нове рішення. Такий механізм викликає серйозні сумніви з огляду на рішення Конституційного Суду від 11 березня цього року про те, що Верховний Суд не є касаційною інстанцією відносно вищих судів.

Відтепер, Верховний Суд налічуватиме лише 20 суддів (по 5 суддів від чотирьох спеціалізованих юрисдикцій – цивільної, кримінальної, господарської та адміністративної) та переглядатиме справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах; справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, а також виконуватиме повноваження, відведені йому Конституцією

Ще одна зміна у системі судоустрою - Верховна Рада відмовилася від військових судів. Така зміна є позитивною, оскільки військові суди - це певний атавізм радянської судової системи [4,с. 13].

Останнім часом судді цих судів справ майже не розглядали, а в частині матеріального та соціального забезпечення були в привілейованому становищі порівняно зі своїми колегами.

У прийнятому законі відмовилися від ідеї, яку було цілком слушно закладено у проекті, внесеному президентом, про недопустимість нагородження суддів органами влади, поки ті обіймають свою посаду. Ця ідея пов'язана з тим, що завжди виникатимуть сумніви щодо незалежності судді від того, хто надав таку нагороду або посприяв її отриманню [2,с.289].

Новий закон передбачає право судді одержувати державні або будь-які інші нагороди, відзнаки, грамоти, але не у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя.

Серйозні повноваження щодо суддівського корпусу одержала Вища кваліфікаційна комісія суддів. Частина 1 статті 20 закону віднесла компетенцію щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції до функцій Вищої ради юстиції, що, суттєво розширює її повноваження, порівняно з визначенням статті 131 Конституції України.

Також невиправданим є розширення повноважень Вищої ради юстиції без приведення порядку формування її складу до європейських стандартів. Так, згідно із законом, Вищу раду юстиції наділено повноваженнями призначати і звільняти голів судів та їхніх заступників, а також розглядати скарги суддів, яким Вища кваліфікаційна комісія відмовила у рекомендації на безстрокове обрання. Однак такі повноваження Вищої ради юстиції є сумнівними, оскільки вони не передбачені Конституцією, яка вичерпно формулює перелік повноважень цього органу.

Судова реформа 2010 р., попри велику кількість позитивних новел, багато в чому погіршила доступність правосуддя для людей і суттєво підірвала суддівську незалежність. Судова система України потребує реформування, проте реформи повинні здійснюватися з врахуванням норм Конституції України [5,с.3]. Закон «Про судоустрій і статус суддів» розв'язав лише деякі проблемні питання судочинства і процесуального законодавства, і створив багато інших проблем, які необхідно змінити.

Але є й певні позитивні зміни, які наближають законодавство України до європейського, а це є важливим кроком формування судової системи держави.

Література:

1. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Закону України «Про судоустрій і статус суддів»/ В. Е.Теліпко,В.В. Молдован – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 528 с.
2. Куйбіда Р. Судова реформа: здобутки і втрати /Р.Куйбіда// Лех.Право і закон.,2010.-№5.-С.4-8.
3. Коновалов І. Процесуальний статус судді / І. Коновалов//Правовий тиждень.,2011.-№8(238).- С.3-7.
4. Мальський М. Новели Закону України «Про судоустрій і статус суддів» /М. Мальський //Лех.Право і закон.,2010.-№4.-С.12-16.
5. Онопенко В. Велика законотворча авантюра /В.Онопенко// Юридичний вісник України.,2010. – № 28. – С. 3.